

Bir Karşı-Hegemonya Kültürü Olarak Çingene Müziği: ‘Mahcup Red’ Notaları

A. Baran Dural*, Bahriye Eseler**

Özet

Haklarında dillendirilen tüm olumsuz yakıştırmalara rağmen, Çingene toplumunun kesif bir çaresizliğe gömüldüğünden söz edilemez. Tam tersine Çingenelerin kendilerine en güvendikleri liman olan, müzik sahasını kullanarak naif bir mücadele yürüttükleri gözden kaçmıyor. Müzik-Çingene bağlantısı deşildiğinde müziğin, bu topluluğu ilgilendiren iki yönü açığa çıkıyor. Bunlardan ilki müziğin Çingeneler için yoksulluk/yoksunluklarından kurtulup, toplumun ‘kabul gören’ kısmına giriş için ‘kişisel davetiye’ işlevi görmesidir. Topluluğun içinde eğitim yoluyla dikey hareketliliği yükseltmek bir hayli zor, hatta imkânsız olarak algılandığından, Çingene gençler, zaten doğuştan sahip olduklarına inandıkları, ‘ritim’ silahına tutunarak, çalgıcılık yeteneklerini keskinleştirmeye çalışırlar. Müzik, bu anlamda Çingene bilişinde, “öğrenilmiş çaresizliği” yenmenin etkin çözümlerinden birisi olarak belirmektedir. Çingenelerin müzik dolayımıyla öne sürdükleri ikinci tepkisellik dalgasında naif savunma edasıyla kültürel-politik saldırıları karşılama girişimi, tarihe karışmıştır artık. Üst-kültürce onanan tüm davranış kalıplarıyla hoyratça dalga geçilen; toplumsal ahlak değerleri, değer gamlık ilkesine cephe alınan, uyuşturucu, alkol, yasadışılığın yine elden geldiğince naif bir tonlamayla yüceltildiği toplumsal Çingene sanatı, tümele (üst-kültürel dizge/sağgörü) karşı saldırgan olmasa da yıkıcı-etkin bir karşı-saldırı dillendirir.

Anahtar Sözcükler: Çingene, karşı-hegemonya sızıntısı, hegemonya, baskı, onama.

* Prof. Dr., TC Trakya Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü,
abarandural@trakya.edu.tr.

** Öğr. Gör., TC Üsküdar Üniversitesi Sağlık Hizmetleri MYO,
bahriye.eseler@uskudar.edu.tr.

Gypsy Music as a Counter-Hegemonic Subcultural Attack: 'Bashful' Refusal Tones

Abstract

Despite all the negative value judgment 'committed' against the Gypsy community, no one can tell the Gypsies are being crushed under the 'black mythology' about themselves. Music not just a skill given to Gypsies but also serving as a global defense mechanism in the hands of Gypsy musicians, play the major element to handle the life for the whole Gypsy communities. It seems Gypsy music has two basic functions in the struggle for the community to be represented as equals against the other ethnic groups where ever they are being settled. On one hand the outstanding Gypsy musicians use their skills as an invitation given for them to accomplish to reach the so called "decent population" of the public. On the other hand another type of Gypsy music can turn the most popular, well-accepted morals-political beliefs of the public into ridiculous obsessions by propagandizing the complete denial to common values. In the second type of music Gypsy population make fun of, nearly all of the upper-culture's behavior system by compromising alcohol, tobacco usage or even drugs to ruin the altruism fundamental of the public. Then the fight in between the upper culture and the sub cultural attack of the Gypsies begins in a very naive but eager tone. Although this still cannot be called as a death blow it still has a destructive effort against the community as a whole. In this article Turkish gypsy music will be discussed in its relation with political and cultural hegemony under the scope of resistance and consent dialectic.

Keywords: Gypsy, hegemony, counter-hegemonic leak, oppression, consent.

Giriş: Hegemonya Kavramının Tarihsel Gelişimi

Çok genel bir tabirle, 'hareket halindeki eşdenge' olarak tanımlanan hegemonya, her ne kadar baskı-zordan tam ayrıştırılamasa bile, egemenliğin rızayla yaşama üzerinden kurulmasını imleyen bir kavramdır. Çingene toplumu, gerek Türkiye gerekse yaşadığı tüm ülkelerde, nüfus bileşkesinin, "istenmeyen kısmı" ya/ya da katlanılması gereken bir "kötülük" olarak algılanmak gösterilmek istenmiştir. Adı geçen grup, bir yandan verili hegemonik sistemin paydaşı olarak kendi itilmiş-kakılmışlığına karşı çıkmaya çalışırken, diğer yandan kuşandığı özgün değerler kümesine yaslanarak, sağlam bir alt-kültür oluşturmasının gücünden yararlanmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda Çingene aklı, içine sıkıştığı üst-kültür dolayısıyla, hissettiği baskının failleri olarak değerlendirdiği ve toplumsal yaşanmışlık ekseninde bilinçaltına işlemiş siyasal kodlamalara karşı tepkiselliğini, kültürel bir karşı-duruş olarak sahiplenip direniş mekanizmaları geliştiren. Yerkürenin her neresinde konumlanırsa konumlanırsa, hakim üst-kültür ile aynı coğrafi mekanı paylaştığı alt-kültürler üzerinde, neredeyse kesin psikolojik üstünlüğe sahip olduğu

Çingene müziği aracılığıyla hesaplaşan Çingene kültürü, tahakküm odaklarına karşı öz-üretimi olan direniş odaklarını geliştirir, büyütür.

Bu metinde önce hegemonya kavramının farklı açılardan tartışıldığı kuramsal çerçeveye dayanılarak, dezavantajlı gruplar arasında değerlendirilen Çingenelerin genel özelliklerinden bahsedilip, Çingene müziğinin Çingene toplumu-kimliği açısından taşıdığı önem ve “9/8’lik ritmin”, “mahcup siyasallığı” irdelenecektir.

Hegemonya terimi Antik Yunan’dan bugünlere tevarüs eden bir kavramdır. Birey-grup ya da devletin başka kesim, hatta devletler üzerindeki yönlendirici üstünlüğünün hegemonya, bu üstünlüğü taşıyan oyuncunun ise hegemon olarak adlandırıldığına işaret eden Yetiş, Avrupa komünizminin başat isimlerinden Gramsci tarafından yeniden işlenerek yorumlanan terimin, İtalyan düşünürden önce Lenin ile Plekhanovca kullanıldığını anımsatır (Yetiş, 2012: 87-88). Lenin ve Plekhanov’un çalışmalarında hegemonya kavramı, işçi sınıfının tüm ezilen sınıflar adına politik özgürleşme mücadelesine girerek devlet erki ve yönetimini ele alma siyasetinin aşamalarından birisi olarak salt ekonomik-sınıfsal dizgede belirir. Rusya’da burjuva sınıfının güçsüzlüğü ve devletin ezici gücüne koşut olarak, burjuvazinin kendisine düşen siyasal özgürlüğe erişim-kapı açma görevlerine yetişememesi, işçi sınıfının aslında yükümlüğü olmayan bir görevi yüklenmesine neden olmuştur. Önce Rus sosyal demokratları sonra Lenin, Buharin ile Stalin’in ele aldığı Ortodoks sosyalist görüşte hegemonya, işçi sınıfının siyasal iktidara erişim yolundaki örgütlenme üstünlüğünü tanımlayan bir mücadele biçimidir (Çoban, 2012: 4).

Lenin’in anlatısından esinlenen Antonio Gramsci, Ortodoks sosyalizmde salt ekonomik-sınıfsal nitelikleriyle göz önünde bulundurulmuş, hegemonyanın içeriğini zenginleştirip kavramı, modern siyaset bilminde kullanılan en üst noktaya taşıyarak, belirli bir sınıfın diğerleri üzerinde üstünlüğünü kabul ettirebilmesinin salt yapıda; yani üretim ilişkileriyle üretici güçler arasındaki çatışkıda yakalanamayacağını kaydetmiştir. Ona göre, bir temel sınıfın siyasal üstünlüğünü diğer müttefik sınıf ve sınıf bölüntülerine (fraksiyon) kabul ettirebilmesi için ekonomik mücadelenin yanısıra kültür-sanat-felsefe-dil alanında da, (entelektüel-ahlaki dizge) ortaya koyması beklenir. Doğallayın işçi sınıfının, hakim burjuva demokratik dizgesini zorlayıp, ideolojik üstünlüğünü rakibine kabul ettirmesi gereklidir. Aksi takdirde sistemin, geleneksel burjuva demokratik dizgesi içinde tanımlanan siyasal oyuncuları, kendi aralarında birleşerek, proletaryanın iktidar saldırısını kontrol altına alıp dağıtabilir (Fabrika konseyleri döneminde İtalya’da yaşandığı gibi) (Yetiş, 1994).

Sınıfsal Ekonomik Kertenin Aşılması

Böylelikle de sistemin geleneksel güçleri içinde yeni bir durumsal (konjonktürel) ittifak kurularak, devrimin dönüştürücü gücü engellenir. Hegemonya ekseninde Marxizmin sınıf mücadelesi kavramını salt yapıdan çıkara-

rak, kültürcü bir bakış açısıyla üstyapıyla bütünleştiren Gramsci, Marx'ın Hegel'den alıp tersyüz ettiği Hegelyan diyalektik materyalizmini, kendi özgün yorumuyla tekrar başaşağı çevirir. Böylelikle Avrupa sosyalizmi Gramsci sayesinde, Marx-Hegel uçurumunun kapatarak, sosyalist kuramın kuru ekonomist yorumunu aşmayı başarır. Gramsci'nin dört ayrı hegemonya tipi tanımladığına dikkati çeken Thomas, konuyu şöyle irdelemektedir:

İlk etapta herhangi bir toplulukta önemli bir çoğunluğun taleplerinin teminat altına alınmasını; ikinci etapta kolektif bir politik özneye dönüşmelerini; üçüncüsünde bu grubun bir başka politik özne ile devletin bütün organlarını ele geçirmek üzere kapışmasını ve nihayetinde de içtekinе benzer bir şekilde dışta da bir savaş vererek uluslararası arenada baskın bir politik olma savaşını içerir (Thomas, 2013: 16).

Thomas (2013)'ın alıntısından da anlaşılacağı gibi hegemonya tekdüze ya da yeknesak bir süreç değildir. Sürekli mücadele, kurma-yitirme-tekrar kazanma ya da yeni baştan yapılandırmaya ihtiyaç duyar. Bu özellikleriyle tarihin gerçek mücadele alanı olan sivil toplumla devlet arasında temel bir savaşım ilişkisi doğuran hegemonya, öncelikle, devleti içeren siyasal toplumla özel alanın, yani sivil toplumun mutlak ayrılığına dayanır ($D=PT\&ST$). Söz konusu ilişki ikinci evrede, sivil toplum ve politik toplumun birleşerek devletin iki temel bileşenine haline gelmesiyle şekillenir ($D= ST+PT$). Son aşamada yani yeni bir tarihsel blok oluştuğunda veya sistem, paydaş oyuncuları tarafından yeniden biçimlendirildiğinde sivil toplum, politik toplumla beraber bir bütün oluşturur ($D=PT=ST$) (Carnoy, 2014: 93). Son aşamada devletin yaşaması-işleyişinin sağlanması için baskı ve rıza bir arada kullanıldığından, sivil toplumun ile politik toplumdaki, ikisinin birleşiminin de devletten bir farkı kalmaz. Thomas'ın dördüncü ilişki tipi dediği, ancak ilk üç tipin uluslararası dizgede zorunlu çıktısını imleyen süreç, küresel egemenlik mücadelesinde hegemonik düzlemin, ilk üç aşamaya koşut olarak yeniden ama uluslararası ilişkiler sahasında inşasıdır sadece.

Bu noktada hegemonyanın, küresel egemenlik mücadelesinde hegemonik ve karşı-hegemonik ilişkiler sarmalı içerisinde yürüyegiden iktidarın, "hareketli" yönünü oluşturduğunun altı çizilmelidir. Bir güdüp yönetme kuramı olan hegemonya, yönetme işinin başarılmasında çıplak zora dayalı bir baskılamadan ziyade, psikolojik zora yaslanan ikna-onama/onatma işlevinden yararlanılmasını sağlayarak, çıplak uygulandığında katlanılamayacak boyuta ulaşan zoru, katlanılabilir düzeye indirmekle sorumludur. Gramsci konuyu;

Hegemonik güç, egemen çoğunluğun onayını gerektirdiği için 'sınıf fraksiyonlarının' aynı ittifak tarafından sürekli elde bulundurulamaz. Hegemonya evrensel olmadığı gibi belirli bir sınıfın sürekli yönetimine verilmiş de değildir. Hegemonya şu veya bu eğilime uyan veya ters düşen güçlerin ilişkisini içeren hareket halindeki eşdengedir (2007: 318)

sözleriyle betimler ki bu husus rızaya bağlı olmasının hegemonyayı masum

kılmayacağı tezini tanıtlamaktadır.

Sivil Toplum ve Geçiş Kurumları

Gramsci'nin devleti, onamanın baskıyla (tahakküm) birleştiği organik bir bütünlük olarak tanımlaması araştırmacıyı, düşünürün; sivil toplumla siyasal toplum arasındaki mutlak zıtlama tezinden ayrılarak, sivil toplumu bazı özgül uğraklarda devlete dahil ettiği sonucuna götürür. Bu bağlamda İtalyan düşünürün dikkat çektiği kilise olgusu önemlidir. Zira Gramsci'ye göre kolaylıkla sivil toplum/politik topluma dahil edilemeyecek, geçiş kurumları mevcuttur. Bu kurumlardan kilise, halkın inançlarına yönelik hizmetleriyle laik-sivil alanın dinsel yüzünü oluştururken, devletin memurları olarak devletin mesajlarını kilise cemaatine aşıl原因 (Althusser'de ideolojik aygıt) rahipleri aracılığıyla da, kamusal alan ve/veya devletin parçasıdır. İtalya'da ulusal birliğin oluşumunun son derece geç bir dönemde gerçekleşmesinin ardında yatan temel unsur olması gibi, partisini kurduğu ilk yıllarda üyelerinin kilise cemaatine üye olmalarını yasaklayan (Dural, 2013a: 348–350) Mussolini'nin karşı-hegemonik tepkisi de, kilisenin söz konusu ikili özelliğinin dışavurumlarıdır. Özellikle Türkiye gibi az gelişmiş toplumlarda cami veya tarikatların oluşturduğu örgütlenmenin sivil topluma dahil edilip edilmeyeceği, eğer edilmeyecekse bunun Batı ile Doğu toplumlarının iç dinamiklerinin farklılığından kaynaklanıp kaynaklanmadığına dair tartışmalarda, İtalyan düşünürün sergilediği örnek yol göstericidir hiç kuşkusuz. Tıpkı kilise gibi yargı erkinin bünyesindeki halkın hakkını aradığı mahkemelerle (özel hukuk alanı), halkın cezalandırıldığı (kamu hukuku alanı) mahkemeler de, devletle sivil toplumun kesişme noktalarını imlerler.

Hegemonya bir mücadele alanı olduğundan, tıpkı Gramsci'nin izinden giden Althusser'in, devletin ideolojik-baskı aygıtları kavramlaştırması da, uğrunda sürekli mücadeleyi gerektiren bir ilişkiler sistemini akıllara getirmektedir. Hegemonya ilişkilerinin belirlediği her yerde, güçlü veya zayıf bir karşı-hegemonya şekillenir. Böylelikle:

Her hegemonya düzeni; total bir bütünleştiricilik sağladığı gibi kendisini ortadan kaldıracı potansiyeli de içerisinde barındırır. Yani daha açık bir ifadeyle her hegemonya düzeni etki dairesindeki bireylere çok sert görünse de oldukça kırılımandır. Dolayısıyla bir iktidarın tesis ettiği hegemonya, sivil toplumda ortaya çıkan diğer alternatifleri ile sürekli bir mücadele halindedir ve iktidarlarını belki de en büyük uğraşısı, 'karşı-hegemonik sızıntıları' kapatmaktır (Aksoy ve Can, 2016: 64).

Yeni Tarihsel Bloğun Oluşumu ya da Eskisinin Onarımı

Hegemonyanın en çetrefilli kısmı, siyasal-sosyal-toplumsal-dinsel, her ne şekilde olursa olsun iktidarın tamamı ya da belli kısmını ele geçiren gücün,

diğerlerini bu sonuca ikna mecburiyeti çekmek zorunda kalacaktır. Diğer bir anlatımla, hegemonya mücadelesine katılıp kazanacak kesimi destekleyen unsurların olduğu kadar, süreçten zayıf ya da kayıplarla ayrılan unsurlarının da mücadelenin sonucunu, “meşru” kabul edip onamaları şarttır (Lipsitz, 1988: 146–149). Bu noktada belli bir iktidar mücadelesinin kendi önderlikleri altında gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığını fark ederek, dışsal parti-kadro-ideolojiyle işbirliği yapan sınıf-parti-kesimin de, en azından karşısında savaşım veren oluşumlar kadar, siyasal açıdan iktidarsızlık ve muhtaçlık çektiği kabul edilmelidir. Eğer hal böyleyse, siyasal iktidarsız destekçi (siyasal iktidara tek başına ulaşım, yeni tarihsel blok kurmaya muktedir olmayan) sözde galip unsurlarla, savaşımı kaybeden taraflar arasında kurulabilecek orta-uzun vadeli ittifaklar, rahatlıkla yeni bir hegemonik düzenin habercisi sayılabilir. Eğer yeni ittifak (karşı-hegemonya) görece tutarlı bir işbirliğine dönüşürse, siyasal iktidarın değişimi yönünde sonuca giden yeni bir oluşum baş gösterebilir. İşte yeni bir tarihsel bloğun oluşumu, tam da bu anda gerçekleşir (Dural, 2013b: 2-6).

Yukarıdaki açıklama dikkate alındığında aslında Gramsci'den bu yana hegemonya teriminin, kapitalist toplumsal ilişkiler örüntüsündeki egemenlik-iktidar süreçlerinde, burjuvazinin iktidarına karşı, toplum içinde patlak verip genişleyen kendiliğinden tabiiyet ilişkilerini, sorunsallaştırma aracı şeklinde kullanılabileceği öngörülmelidir. Hegemonyanın devlet içerisindeki iktidarın belirleniminde bir imleç olarak ortaya çıkması, çıplak zorla iktidarda kalmanın artık mümkün olmadığı günümüz modern toplumlarında özel önem kazanmasını beraberinde getirir. Zira hegemonya, çağdaş siyaset süreçlerde, egemen sınıf-kesim-oyuncu ideolojilerinin, toplumun ortak duygusuna (basiret/sağgörü) dönüşümünü sağlamaktadır (Yetiş, 2012: 87–97).

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren etkisini hissettiren ve sanal medyanın ortaya çıkmasından sonra, insanlığın dünyayı tanıma-kanaat oluşturmahatta karar alma ajanlarına dönüşen kitle iletişim araçları, elbette rızanın üretilip hegemonyanın sürdürülmesi yönünde hayli önemli işlev kazanmışlardır. Giderek II. Dünya savaşındaki anlamını yitirerek, devamlılık özelliği kazanan propaganda kavramı da, hegemonyanın kurulup işletilmesinde temel rol oynamaktadır. Propagandanın TVlerde gösterilen ve imgelerle şişirilip sözel-görsel araçlarla “inandırıcılığı” arttırılan haberlerden ayrı düşünülemediğini savlayan Biber ve Turancı (2014), siyasal-iktisadi amaçlarını gerçekleştirmeye hedefiyle örgütlenmiş bir grubun diğerleri üzerinde oluşturdukları örtük psikolojik baskıyla kendisini hissettirdiğine değinirler. Yazarlara göre artık rıza üretimini edimli şekilde yönlendirme niteliğine erişen kitle iletişim araçları, demokratik toplumlarda farklı sloganlara dayanan karşı-reklamlarca dengelenmezlerse, toplumsal sağgörüye kolaylıkla dönüşebiliyorlar (s. 34–37).

Çingene Toplumu: Herkesin “Ötekisi”

Kuramsal tartışmayı tam da burada kesip, müzikleri, yaşam felsefeleri, konar-göçerlikteki ısrarlarıyla modern toplumun kurallarıyla, “tatlı-sert” ama organik bir atışma yaşayan Çingene toplumunun, “tanınma kavgası”na geçmek yerinde olacaktır. Daha önce de vurgulandığı üzere yaşadıkları tüm yerleşim birimlerinde küresel bir dışlanmayla karşılaşan, nüfus içinde azımsanmayacak oranda oldukları yerlerde bile kuşkuyla yaklaşılan Çingeneler, etnik açıdan en önemli dezavantajlı topluluklardan birisini oluşturmaktadırlar. Aslında Çingenelerin çekisi, verili bir toplum içerisinde nasıl “çağrılmaları” gerektiğiyle yani topluluk kimliğinin netleştirilmesi sorunuyla başlar.

Çok farklı nedenlerden ötürü bölünmüş olan Çingene örgütlülüğünün bir kısmı, “Çingene” ismini benimserken, özellikle Avrupa’daki pek çok Çingene önderi, Çingene terimi Gacolar tarafından kendilerine verildiğinden, bu hitaba itiraz ederek, etimolojik bağlamda Çingene lehçeleriyle daha uyumlu olan, “Roman” terimini benimsemektedirler (Aydın, 2015). Yazılı kaynaklarca yoğun olarak Mısır’dan itibaren merccek altına alınan Çingenelerin, “Dom, Lom ve Rom” olarak üçe ayrıldıkları ve günümüzde konuştukları lehçeler itibarıyla Avrupa civarında Rom, Ortadoğu bölgesinde Dom, Ermenistan ve yakın Kafkasya’da Lom şeklinde çağrıldıkları bilinmektedir (Kyu-cukhov, 2007: 72–73). Çingenelerin her üç grubuna ev sahipliği yapan Türkiye ise, bu özelliğiyle eşsizdir. Dural (2014: 4), Çingenelerin 1000 yıl süren göç hikayesini aşağıdaki gibi özetlemektedir:

MS. V. Yüzyılda Hindistan’dan çıkmaya başlayan Çingeneler, diğer pek çok topluluğun aksine kitleler bazında değil, irili-ufaklı gruplar halinde göç yollarına düşmüşlerdir. Bu yüzden de Çingene göçü 1000 yılı aşkın bir süre içinde gerçekleşmiştir. Hindistan’dan V-VII. yüzyıllar arasında hareket eden ilk Çingene gruplar İran’a geçmişler, VII.-X. yüzyıllarda görülen ikinci dalga da, Müslümanların Hindistan ve İran’ı fethetmesi sürecinde aynı yöne doğru olmuştur. Gazneli Mahmut devrinde son Çingene göçü, aynı rotadan başlayarak Avrupa’nın içlerine dek yayılmıştır. Çingenelerin Kuzey Avrupa’ya varışları için IX-XIV. yüzyıl tarihlerini veren Ringold, bu geniş göç bölgesinde farklı inanç-tutumları sebebiyle, yerli egemenlerle başı derde giren Çingene topluluklarının, kendilerine atfedilen ‘Bir bölgeye yerleşememe, toprağa bağlanamama’ durumunun, Çingenelerin tercihinden ziyade göç sonuçlarından kaynaklanan bir zorunluluk olduğunu öne sürmektedir. Ringold (2000)’a göre, Kuzey Avrupa’da yerleşimin başlayabilmesi için XV. yüzyılın beklenmesi gerekecektir.

Söylencelerle Lekelenen Çingene Algısı

Üç semavi dinin her birinde Çingenelerin ne kadar kötü, acımasız ya da hain karakterli oluşlarına dair, sözde dinsel kaynaklardan türetilmiş olumsuz

yakıştırmaların bulunması, Çingenelerin kimlik hassasiyetinin çok da boş olmadığını tanıtlamaktadır. Hz. İsa'nın çarmıha gerilişinde kullanılan çivilerin üretiminden, Hz. İbrahim'in odunlarını tutuşturarak iki kardeşin Çingenelerin ilk ataları olduğuna değin tamamen önyargı ve sorumsuzlukla türetilen boş söylenceler, her çağda kendi zayıflıklarını ve utançlarını başkalarının üzerine yansıtmaya çalışan toplumlara, "iç-huzur" sağlarken, Çingeneleşmeye ise taşıması ağır bir yük miras bırakmıştır. Tüm bu sebeplerden ötürü kimi Çingene kanaat önderleri, Çingene (İng. gypsy) kelimesinin getirdiği olumsuz yakıştırmadan kurtulmak için "Roma/Roman" kelimesinin kullanılmasını önermektedirler (Uğurlu ve Duru, 2011: 4). Ne yazık ki hem dünyada hem de özellikle Türkiye'de Çingenelerin tamamını kapsamaktan uzak kalan, "Roman" kelimesinin kabulü, Çingene önderliğinin ağırlıklı kesiminin, Çingenelere yönelik olumsuz türetme/boş inançlarla mücadele etme yerine, kendi tarihsel kimliklerinden kaçarak, görece daha "temiz" bir kimlik altında toplasma kolaycılığına yattıklarını gösteriyor. Örneğin Dom, Lom ve Romların birarada yaşadıkları Türkiye'de, sayıları 500 bini aşan Çingene kökenli yurttaşların tamamını, "Roman" olarak betimlemek, devletin sanki Çingenelerin tümüne değil, salt "Roman" kökenlilere seslendiği ya da sadece onları yurttaş kabul ettiği gibi olumsuz bir intiba yaratmaktadır (Dural, 2013c: 3-6).

Çingene kelimesinin Roman ile yer değiştirmesinin, Çingene toplumunun dışlanışlığıyla mücadelede etkin bir yöntem olarak kabulünün, ne denli su götürür bir çaba olduğuna değinen tek isim Dural değil kuşkusuz. Türkiye'de Çingene toplumu hakkındaki araştırmalarıyla tanınan Suat Kolukırık da, Roman kimliğinin kabulü veya benimsemesi ardındaki temel etmenin, başkalarıyla benzeşme, kendi dışındakine özenme ve kamusal söylemde, Roman kelimesinin egemenlerce daha kabul görür olduğu noktasında görüş beyan ediyor (2009: 111). Yazarın, "kamusal söylemde tercih edilebilirlik" iddiası aslında, Çingene toplumunun kendisini olduğu gibi yani gerçek anlamda Çingene olarak ve haklarında üretilen tüm olumsuzlukları ortadan kaldırarak kabul ettirmek mücadelesinde, yenilgiyi kabullendiklerini açığa çıkarmaktadır. Bu durum da Çingenelerin, kamusal söylemin hegemonik üstünlüğü altında, onun tanıdığı meşruiyet zeminine hapsedildiklerini tanıtlamaktadır. Burada yazının ana konusunu oluşturan başkaldırı ve red söylemi olarak Çingene müziği üzerine, şu soru akla getirilebilir. Toplumsal değerlerin tamamına muhalefeti içeren Çingene müziği üreticisi Çingene toplumu aslında, "utangaç" bir üslupla sürdürdüğü başkaldırısını, siyasal alana taşıyamayacak kadar politik iktidarsız ama kültürel alanın en köşe-bucakta kalan ilineklerine dek sızdıracabilecek denli etkin bir toplumsal mücadele mi yürütmektedir? Eğer hal böyleyse Çingene kimliğinin benimsetilmesinde, aslında şöyle bir sorun doğmaktadır:

Adı Hıdır olan bir kişiye, o toplumda aynı ismi yaşayan önceki Hıdırlar geriye olumlu bir intibah bırakmadıkları için birden bire Ayşe denmeye baş-

lanıyor. Toplumsal kültürde Ayşe'nin sicili, dinsel-etnik düzlemde de sorunsuz olduğundan (tıpkı Roman Romalı benzeşmesi gibi), kısa süreliğine Hıdır'ın Hıdırlığı unutuluyor. Hıdır, kamusal düzlemde kendisine atfedilen yakıştırma-ismi benimsediğinden başlangıçta mutlu oluyor. Ne var ki Ayşe olamadığı gibi toplumsal bilinçaltında da Hıdırlığı, kendisine bu yakıştırma-ismi verenlerce de unutulmuyor. Kamusal vicdanın temizlenmesi uğruna yapılan değişiklik, bir süre sonra (örneğin 10 ya da 20 yıl veya bir kuşak) toplumsal ilişkilerde, geçmişteki Hıdır olma kötücüllüğü Ayşe dolayısıyla yeniden Hıdır'a yüklendiğinde, Hıdır ile Ayşe, Hıdırlık ortak kimliğinde tekrar birleşiyor. Zira ortak toplumsal hafızada, Hıdır bir türlü, Hıdır olarak benimsenemiyor. Peki, o zaman yani 10-20 yıl veya bir kuşak sonra Hıdır'a önerilecek kimlik ne olacak? Hıdır'dan sonra Ayşe'yi de terkedip başka bir kimliği benimsemesi mi? Ya o kimlik ne olacak: "Babilin asma bahçelerinin çocukları" mı?¹ İşte bu yüzden bu metinde Çingene'leri tanımlarken, Roman yerine kendi genel ve tanınmış ismi olan Çingene terimi tercih edilecektir. Böylelikle Çingene terimi muğlak, hibrit ve müphem niteliğinden kurtarılarak, kendi tarihsel özelliği bağlamında değerlendirilecektir.

Türkiye Çingene'leri Üzerine

Türkiye'de kaç Çingene kökenli yurttaşın yaşadığı konusu net olarak saptanmış bir konu değildir. 1831 Nüfus ölçümlerini esas alarak, bugün Türkiye'de yaklaşık 500-600 bin Çingene yaşadığı tahmin edilmektedir. Ülkedeki nüfus sayımlarında etnik kökenlerin belirlenmesine yönelik ciddi soruların bulunmaması, Çingene topluluğunun sayısını kesin olarak buluntulandırmaya imkan tanımamaktadır. Üstelik Türkiye Çingene'lerinin bir kısmının konar-göçer durumda, sabit bir adresleri bulunmaksızın yaşamaları, etnik kimliğe dayalı bir nüfus sayımının yapılması halinde bile, en azından Çingene sayısının belirlenmesi açısından tartışmasız bir netliğe ulaşılmayacağını ortaya koymaktadır. Sayıları tam olarak belirlenemeyen Çingene kökenli yurttaşların temel özelliklerinin betimlenmesi ise nispeten daha kolaydır. Çingene sorununu inceleyen araştırmacılardan Marsh, Türkiye Çingene'lerinin temel özellikleri ve sosyal konumlarına dair, şu bilgileri vermektedir:

Avrupa Çingene'leriyle kültür, dil ve ekonomik özellikler paylaşan bir grup olan Türkiye Romanları arasında, çoğu meslekleriyle tanımlanan birçok alt-grup (sepetçiler, kalaycılar, bohçacılar, hamamcılar, hamallar, arabacılar vb.) mevcuttur. Romanlar arasındaki sınıf sisteminde, müzisyenler (İsveç ve Birleşik Krallık gibi diğer ülkelerin aksine) çoğunlukla elit kesimdir. Çoğu Sünni Müslümandır, ancak özellikle ülkenin doğu kentlerinde ve İstanbul'un varoşlarında yaşayan göçmen ya da yerleşik pek çok Alevi Roman vardır.

¹ Burada Hıdır isminin kullanılması, Hıdır ismini ötekileştirmek veya tahkir etmek değil, gösterilen örneği güçlendirmek amaçlıdır.

Kırkın üzerinde dernek ve iki federasyon çatısı altında örgütlenmişlerdir. Ayrıca, kendilerine atfettikleri özellikler, geçmişteki gibi grubun tamamının (örneğin Sulukule, Kuştepe, Çiçin Bağları ve Hançeppek'tekiler) sürdürdükleri meslekleri ve 'etnik olarak' daha önceki tanımlamaları da içermektedir. İstanbul Sulukule'de ve Diyarbakır Hançeppek'te bir zamanlar müzisyen ve dansçı olanlar şimdi geri dönüşüm ve kağıt toplama işine dönmüş, Kuştepe'de Atina Yunancasından bir hayli etkilenmiş bir Roman dili konuşanlar, eskiden sepetçilik yaparken, şimdi çiçek satarak ya da mobilya cılayarak hayatlarını kazanıyor, Ankara Çiçin Bağları Mahallesi'nde faytonculuk ya da tüccarlık yapanlar özellikle kentsel dönüşüm sürecinde mahallelerinin geniş ölçüde yıkılmasıyla beraber, İstanbul'a göç ederek turistik semtlerde ayakkabı boyacılığına başlamışlar. İster demirci, ister ayı oynatıcısı, ister tarakçı olsun, meslek alanındaki bu kayma, Romanların kendini tanımlama ve göç hikayelerini etkilemiştir (Marsh, 2008: 22–25).

15. yüzyılda Osmanlı devletince ülkeye kabul edilen ama Bizans döneminde bile sarayda, "at yetiştirici-demirci" olarak varlıklarına rastlanan Çingener, Anadolu topraklarıyla asırlar süren tanışmışlıklarına karşın, toplumun "öz evladı" olabilme yetkinliğine kavuşabilmiş değillerdir. "Çingenerler ya 'suç'la ya ve 'tehdit'le özdeşleştiriliyor ya da 'ehlikeyif' ve 'eğlenceli' bir topluluk olarak sahneye çıkarılıyor. Biri diğerinin alternatifi gibi görülen bu iki yaklaşım, Çingenerlerin toplum-dışılığına yaptıkları katkıyla aslında birbirini besliyor" diyen Akgül (2013: 213–215)², Türkiye'de Çingenerlerin politik örgütlülüğünden, çok parçaya bölünmüşlüklerine rağmen, ancak 2000'li yıllardan itibaren bahsedilebileceğine değiniyor. Yıllarca, Dernekler Kanunu'ndaki anti-demokratik kurgu sebebiyle, kendi etnik kimliklerini ifade edecek bir dernek kuramayan veya kurdukları dernekleri, "ülkede etnik temelli dernek kurulamayacağı" maddesinden yola çıkarak kapatılan Çingenerler, bağımsız kuruluşlar altında örgütlenebilmek için, "Trakyalılar Derneği" gibi "hülle" kuruluşlar altında biraraya gelmek mecburiyetinde kalmışlardır.

Kürtler ile Çingenerler: Bir Alt-kültürel Çekişme Hikayesi

Üstelik yaşadıkları yerleşim birimlerinde öfkenin ve baskının yöneltilebileceği ilk hedef olarak beliren Çingenerlerin, tanınırlık-adaletli temsil mücadelesi sadece üst-kültüre karşı yürütülen bir çaba değildir. Çingenerlerin kendilerini siyasal anlamda dezavantajlı gören/görmek isteyen diğer alt-kültürlerin de, baskısına maruz kaldıkları unutulmamalıdır. Nitekim "ötekilerin hiyerarşisi" üzerine etkili bir çalışma yürüten Adnan Çelik ve Emre Şahin (2012)'in makalesinde, Güneydoğu'daki Çingene topluluğunun, sıklıkla Kürt kökenli yurttaşların ayrımcı uygulamalarına hatta yer yer aşığılamalarına

² Çingene örgütlülüğünün tarihine ilişkin farklı görüşlere, ileriki kısımlarda ayrıca değinilecektir (yazarların notu).

maruz kaldıklarını gün yüzüne çıkarmaktadır. Bölgede ötekileştirmenin, Çingenerin “iyi-kötü” Çingener olarak ayrıştırılmalarıyla başlayıp, “Mıtrıp-Kereçeli” kimlikleri dolayısıyla boyut kazandığına değinen araştırmacıların tespitleri aşağıdaki gibidir:

Sosyolojide patronaj (patron-client) olarak adlandırılan bu ilişkilerde, bir kişi veya grup üstünlük belirten hamî konumundayken, diğer kişi veya grup ihtiyaç sahibi ve korunmasız olarak tanınır. Bu dikey ilişki biçiminde itaat ve koruma kavramlarının önemli bir yeri vardır. Kürdistan coğrafyası düşünüldüğünde Kürtler çoğunluk halk olarak önemli bir ekonomik, siyasi ve sosyal kaynaklara Çingenerden daha çok sahip olmuşlardır. Bunun aksine Çingener genellikle enformel sektörde çalışan, sınırlı iş imkanları bulunan ve sosyal hayatta dışlanan bir kesimdir. Bu eşitsizlik zorunlu bir birlikte yaşamı beraberinde getirir ve Kürtleri hamî, Çingeneri ise itaatkar grup olarak konumlandırır. ...Örneğin geleneksel kırsal Kürt gündelik yaşamında, bir kişinin sosyal davranışları kınandığında ‘Weki Kereçi-Kereçi gibi’ ya da ‘Weki mıtrıp-Mıtrıp gibi’ tabiri kullanır (Çelik ve Şahin, 2012: 317).

Çelik ve Şahin (2012), araştırmalarında, Kürt kökenli varlıklı ailelerin, çocuklarının sütannelerini belirlerken, özellikle Kereçi kadınları arasından seçim yaptıkları kaydedilerek, bu yönelimin amacının emzirilen Kürt çocuklarının da kavgacılıklarıyla tanınan Kereçi çocukları gibi, inatçı ve kavgacı yetişmelerinin sağlanması olduğunu vurguluyorlar (s. 317–318). Yazarlara göre Kürt kökenli yurtaşların bilinçaltına işleyen, Çingenerin genelde kavgacı, sert ve acımasız olduklarına dair yanlış inanç, bu eğilimin temel nedenini oluşturuyor.

Kürtlerle Çingenerin ilişkilerinden Çingene toplumunun üst-kültürle rabitasına dönüldüğünde, ne 15. yüzyılda ne de Türk-Yunan mübadelesi sırasında ülkeye yerleştirilen Çingene kökenli yurtaşlara yönelik, başlangıçta kesif bir ayırım ya da dışlamanın varlığından bahsedebilmenin mümkün olmadığından bahsedilmelidir. Ne var ki, özellikle Türk-Yunan mübadelesi sırasında ülkeyi terkeden Hıristiyan kökenlilere nazaran, müslüman olmaları hasebiyle, “ehven-i şer” görülen Çingenerlere bakış, Orta Cumhuriyet döneminde, büyük ihtimalle taşıdıkları farklı etnik yapının öne çıkmasıyla değişmeye başlar. Bu tarihten itibaren sadece sokakta değil, devletin resmi kurumlarından KİA'lara, yayımlanan kamusal ve özel neşriyata dek hemen her alanda Çingenerin yoğun eleştirisi yapılır hale gelmiştir. Bu hegemonik baskı altında inşa edilen Çingenerlere yönelik olumsuz algı eşiği, sözlüklerde bile kendisini göstermiştir. Örneğin Milli Eğitim Bakanlığı ile TDK'na neşredilen sözlüklerde, hırsızlık ve fuhuş yapma, zinaya meyil Çingene kökenlilerin ahlakının düşüklüğünü tanımlamak için seçilen başat sıfatlar arasına girmiştir. Ötügen Türkçe Sözlükte ve daha sonra Osmanlıca Türkçe Sözlüğü'nde, “arsız, yüzsüz, hoyrat, cimri” şeklinde tanımlanan Çingenerler, aslında tarif edilmekten ziyade bütün kötülüklerin müsebbibi gibi gösterilir olmuşlardır (Parlatır, 2006: 299). Çingenerin, “kavgacı, aile yaşantısından

uzak, vurguncu, gaspçı, yüz­süz, fuş­şa meyilli” olarak nitelendirildiği, “Türkiye Çingene­leri” kitabıysa, olumsuz Çingene imajına, Kültür Bakanlığı’na eklenmiş “naçizane” bir katkı olarak dikkati çekmektedir (Özkan, 2000: 45).

Devletin Ayrımcı Söylemi

Sözlükler, toplum/topluluk/alt-kültür/bireyin etrafını nasıl tanımladığı­nın yanısıra sağ­gö­rüsünü de tüm açıklığıyla ortaya döken, toplumsal bilin­çaltı kümeleridir. Bu bağlamda Çingene­lere yönelik oluş­an algının, giderek bu renkli topluluktan nefret etmeye dek var­dırıldığı uç-örnekleri görebilmek adına sözlükler, başvurulacak ilk kaynaklardır. Ülkede Çingene­lere yö­nelik bir nefret söyleminin geliştirildiğine inanan Alp, Ekşi Sözlük üzerinden iddiasını kanıtlamayı hedefleyen bir araştırma gerçekleştirmiştir. Ekşi Sözlük taramasında, sözlük yazarlarınca kaleme alınmış ve Çingene toplumuna at­fen, toplam 571 kişinin 633 referansına rastlanıldığına işaret eden Hakan Alp, söz konusu referanslardan sadece yüzde 21’inin olumlu, yüzde 24’ünün ise tarafsız nitelikte olduğunu vurguluyor (2016: 161). Verilen rakamlardan Çin­genelere dair görüş bildiren katılımcıların, yüzde 55’inin olumsuz yargılar dile getirdiklerini hatırlatan Alp, nefret söylemine ramak kalan bir katılımcı kanaatini aşağıdaki gibi alıntılıyor:

Çingene­ler de insandır yani ☺ bi an önce Çingene­likten çıkıp insan olmaları lazım! İnsan olmanın yolu da eğitimden geçiyor. Eğitim [ş]art abi, hem eğitim olmazsa insanlar dünyadaki kötülükleri kimin meydana getirdiğini nereden bileceklerdi? Evet sevgili Çingene­ler kötü olmanıza gerek yok zira Çingene olmanız demek kötü olmak demektir (2016: 162).

Elbette Türkiye’de Çingene­lerin; suçluluk oranları, çocuklara verilen de­ğer, toplumsal normlara uyum itibarıyla çok parlak bir sicile sahip oldukları söylenemez. Ne var ki Çingene toplumu, salt sosyal ve politik anlamda değil, ekonomik alanda da Türkiye’nin en alt standartlarına sahip topluluklardan birisidir. Bu bağlamda Çingene kökenli yurttaşların genel toplumsal verilerle karşılaştırıldığında yüksek seyreden suça yönelik eylem ya/ya da toplumda “kabahat” sayılabilecek tutumları sergileme oranının, kendileri gibi dezavantajlı, alt-gelir grubuna mensup diğer topluluklardan, çok daha yoğun olduğu iddia edilemez. Nitekim Dural ve Eseler (2017: 237–243)’in Bandırma ve Tekirdağ’da yürüttükleri niteliksel (kalitatif) saha araştırması ile Mezarci­oğlu (2013)’nin teorik incelemesinin verilerine göre (Çingene toplulukların suça meyletmelerinin temelinde yatan etmenler arasında, bozuk ekonomik koşullar, sürekli aşağılanmaya maruz kalmalarından ötürü yoksulluğu aşan yoksunluk hissi ve mantıklı siyasal tepkiler üretip politikleşememişlerinden kaynaklanan toplumsal öfke patlaması gibi unsurlar sayılabilir. Kimi LGBT grupları, mafyoz ilişkilere bulaşmış Kürt kökenli vatandaşlar, yoksul mülteci kesimden daha yüksek bir suç oranı sergilemeyen Çingene toplumunun, di­ğerlerine nazaran göze çarpmalarının nedeni büyük ölçüde, arka sokaklarda

yürütülen yasadışı faaliyetlerden ziyade, zor kontrol altına alınmaları ve toplumca “kabahat” sayılan (dinsel ritüellere ters düşme, gürültücülük, argo-küfürlü konuşma, disiplinsizlik) eylemleri fütursuzca sergileyebilmeleridir. Avrupa’da kamuoyu yoklamalarında, “en sevilmeyen halk” çıkan (Çalışkan, 2017), magazinelle olduğu kadar entelektüel bir sanal kaynak olan Ekşi Sözlük yazarlarının tam olarak “insan” bile saymadıkları Çingeneler, acaba doğuştan suç-serseriliğe eğilimli kötü karakterli kişiler midir? Yoksa kendileri daha dünyaya gelmezden evvel hazırlanan kültürel-politik ortam, onları, insafsızca, “tarife” uygun davranmaya mı itmektedir? Asıl sorulması gereken soru budur.

“9/8’in” Kültür-Politik Açıdan Simgeselliği

Öte yandan tüm bu olumsuz yakıştırma-olumsuz lakap takmalara rağmen, Çingene toplumunun kesif bir çaresizliğe gömüldüğünden söz edilemez. Tam tersine Çingenelerin kendilerine en güvendikleri liman olan, müzik sahasını kullanarak naif bir mücadele yürüttükleri gözden kaçmıyor. Gerek Alp gerekse diğer araştırmacılar, Çingenelere dair yapılan olumluların azımsanmayacak kısmının, bu topluluğun müziğe aşırı meyilli-başarılı sayılmalarından ileri geldiğini vurguluyorlar. Müzik-Çingene bağlantısı değiştiğinde müziğin, bu topluluğu ilgilendiren iki yönü açığa çıkıyor. Bunlardan ilki müziğin Çingeneler için yoksulluk/yoksunluklarından kurtulup, toplumun “kabul gören” kısmına giriş için “kişisel davetiye” işlevi görmesidir. Çingeneler ev-içi kültüre adımlarını atar-atmaz hatta neredeyse doğumlarından itibaren Çingene müziğiyle tanışıp, onunla büyümektedirler. Topluluğun içinde eğitim yoluyla dikey hareketliliği yükseltmek bir hayli zor, hatta imkansız olarak algılandığından, Çingene gençler, zaten doğuştan sahip olduklarına inandıkları, “ritim” silahına tutunarak, çalgıcılık yeteneklerini keskinleştirmeye çalışıyorlar. Çoğu Çingene için ailesiyle bir düğünde çalıp-söylemek, gidip dersliklerde yıllarca dirsek çürütmekten daha etkin-verimli bir yoldur. Üstelik Çingene mahallelerinde isimleri kuşaktan kuşağa geçen aydın-fabrikatör-kanaat önderi-bilim adamına nadiren rastlandığından, Çingenelerin toplumsal kahramanları genelde ünlü müzisyenler arasından çıkmaktadır. Müzik, bu anlamda Çingene bilişinde, “öğrenilmiş çaresizliği” yenmenin etkin çözümlerinden birisi olarak belirmektedir.

Aslına bakılırsa sahip oldukları gelenek-görenek, yaşam tarzları nedeniyle Çingeneler, topluma karşı “vitrin” olarak kullanabilecekleri sayısız müzisyeni örnek alarak, Çingene müziğinin hareketli notaları dolayısıyla, toplumsal Çingene, “seçkinlerin”in içine deyim yerindeyse “kaynamayı” benimsemektedirler. Bu noktada başta Bandırma olmak üzere, TOG aracılığıyla Afyon, Uşak gibi illerde yürütülen, Çingene çocuklarını eğitime alıştırmaya ve okumaya teşvik etmeyi hedefleyen “Sevgi’nin Ritmi” ve benzeri çalışmalara dikkat çekilmesi yerindedir.

Adı geçen projelerde, Çingene kökenli gençlerin, kendilerine ritim ve müzik eğitimi verilmesi karşılığında, okula daha sıklıkla “uğramaya başladıkları”nı, zamanla ders dinlenme alışkanlığı edinip notlarını yükselttiklerini ve okulun örnek öğrencileri arasına girdiklerini belirtmeleri önemlidir. TOG gönüllüleri, projelerine katılım sağlayan öğrencilerden önemli bölümünün başlangıçta, madde bağımlısı denetim serbestliğe tabi tutulan çocuklar olduğunu belirtiyorlar. Ritim-ses çalışmalarına, “okula sürekli katılım-bağımlılık yaratan maddelerden uzak durma” koşullarıyla alınan çocukların, zamanla bu kötü alışkanlıklarından uzaklaştıklarını kaydeden TOG gönüllülerinin sundukları veriler, ciddi bir eşik oluşturmaktadır. Bandırma TOG raporlarının, müzik-öğrencilik-Çingene çocuklar ilişkisine dair sunduğu bulgulardan bazıları, şöyle özetlenebilir:

TOG Projelerinde Müziğin Gücü

Öğrencilerdeki Dönüşüm: İlk günlerde atölyede devam sorunu ve işi ciddiye almama, çalışmalara katılımda isteksizlik yaşandı ancak TOG gönüllülerinin istikrarlı çalışmaları sonucu bir süre sonra öğrencilerin okula ve proje devamlı ilgili sorunları azalmaya başladı (e-okul kayıtları). Okul içinde davranışlarda olumlu değişim görüldü. Öğrencinin, sigara alışkanlığından yavaş yavaş uzaklaştığı gözlemlendi. Akademik başarısı düşük olan öğrenciler kendilerinin, başarılı hissettikleri bir alan olduğunu fark ettiler. Okula devamsızlığı olan bir öğrencinin çalışmaların olduğu günler okula herkesten önce geldiği, ailesinin öğrenci ile ilgilenmeye başladığı gözlemlendi. Proje sürecinde yapılacak atölye çalışmalarıyla çocukların sosyal yaşamda birey olduklarını gösterecek ve hayatta geleceklerine ışık tutmak yönüyle bilgilendirmeler yapılacak. Bunun sonucunda ise çocukların toplumda daha etkin bireyler olarak yaşamlarını devam ettirmeleri ve kişisel gelişimlerinde daha emin adımlarla devam etmelerini sağlanacaktır. Atölyelerin içeriği sağlık, meslek edindirme ve rehberlik, psikolojik danışmanlık seminerlerinden oluşacaktır. Onların hayata kazandırılması, her şekilde müziğin onların yaşamında en güzel enstürman olması, aramızdaki iletişimin en önemli anahtarı olacaktır (TOG, 2011a: 1-3; 2011b: 2-3).

TOG ve benzeri çalışmaların sonuçlarından müzikle kendilerine olan güveni tazelenen Çingene gençlerin, sadece kendilerine değil söz konusu çalışmalara katılmayan Çingene öğrencilere de katkı sağladıkları gözlemleniyor. Projelerde sivrilmiş bazı Çingene gençlerinin, topluma intibak sorunlarını aştığını gören diğerlerinin de, giderek okula devamlılıklarını arttırdıkları, suç-bağımlılık yaratan maddelerle aralarına mesafe koydukları anlaşılıyor. Daha önceden, “Bizim çocuktan adam olmaz” diyen pekçok Çingene kökenli ebeveynin, çocuklarını karma okullara göndermekten çekindikleri kaydedilen raporlarda, toplumdaki olumsuz Çingene algısının yumuşamasıyla beraber,

ebeveynlerin bu tutumlarından vazgeçtikleri vurgulanıyor. Bu noktada, Çingene toplumu için, içinde sadece Çingene çocukları-gençlerinin eğitim görmediği, Çingenelerle “Gacoların (diğerlerinin)” beraber eğitim gördüğü okullara, “karma okul” dendiği hatırlatılmalıdır.

Genelde haftada iki gün ritim ve ses çalışmalarının gönüllü olarak sürdürüldüğü projelerde, zaman zaman tanınmış Çingene kökenli müzisyenlerin de hazır bulunduğu, bu eğitimlerden sonra öğrenci gençlerin eğitimlerine katkı amacıyla, okul derslerinin tekrarlandığı ek-derslere geçildiği söylenmelidir. Çingene okullarından gelen gönüllü öğretmenlerin katılımının sağlanması durumunda, enformel destek eğitimi süreci, okulların içine de taşınabiliyor.³

TOG Bandırma projesine katılan öğrenciler, proje döneminde bazı dersleri sevmeye başladıklarını, okulu bir bütün olarak reddetme yerine ilgi alanlarını keşfedip hayatlarına yön verme becerisi edindiklerini ileri sürerek, ileride özellikle meslek okullarına yönelmek istediklerini vurguluyorlar. Söz konusu gençlerden kız olanları, genelde hemşire ve müzik öğretmeni olmayı hedeflerken, erkeklerin tercihleri, müzik eğitimciliğiyle kalaycılık-bakırcılıkdöküm işlerinde yoğunlaşıyor. Erkek Çingene öğrenciler, uzmanlaşabilecekleri teknik beceri ve ileride mesleki beceri sağlayan okullara yöneliyorlar. Çingene öğrenci-gençler, müzikte yetkinleşerek toplum içinde “görünür” ve “kabul edilir” olmaya başladıklarını savunarak, toplumdaki hegemonik algının nasıl kırıldığına dair ilginç deneyimlerini aktarıyorlar.

Bahsedilen öğrencilerden birisi, “Manyas Kuş Cenneti Festivali’nde tam ben şarkımı okurken seste problem çıktı. Konser yarıda kesildi. Çok üzüldüm. Bandırmalı milletvekili, vali ve belediye başkanı yanıma gelip aksaklık dolayısıyla özür dilediler. Sonra ses sorunu giderildi ve ben kaldığım yerden devam ettim. O an kendi çevrem dışındaki insanlarca önemsendiğimi anladım” derken, bir diğeri, “Şahsen ben çalışmaların çok faydasını gördüm. 3 yıl önce yani projeye başlamadan evvel ben çok içine kapanık, çekingen bir çocuktum. Değil yüzlerce kişinin önünde şarkı söylemek, ailemin önünde bile konuşamaz, utancımndan ne istediğimi ifade edemezdim. Oysa bir yılda bu sorunların üstesinden geldim ve ikinci yılımda topluluk önünde şarkı söylemeyi başardım. Hatta artık güzel bir kız olduğumu çekinmeden söyleyebiliyorum” diye konuşuyor (Dural, 2014: 17–21).

Toplumla Eşit Düzeyden Konuşmak: Çingene Film Müzikleri

Örnek ve raporlardan da izlenebileceği üzere, müzisyen olarak, notalar ek seninde dışlanmışlık psikozunu yenmek, bunu becerebilen Çingene gençleri özgülünde bireysel bir yükselme ve “kefeni yırtma” seçeneği olarak önplana

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. “Sevginin Ritmi” TÜBAP Raporu ve TOG Dönem Sonu Yıllık Raporları.

çıkıyor. Her ne kadar başarıya erişen gençlerin çevrelerine de olumlu örnek oldukları söylenebilse de, piyasada pekçok Çingene müzisyenin bulunması, çok kabiliyetli olsalar bile, müzisyenliği benimseyen gençlerin ciddi kısmının, hedefe ulaşamama ve/veya süreçten sınırlı fayda sağlamakla yetinmelerine sebebiyet veriyor.

Gelinen noktada Çingene müziğin Çingenelere kattığı ikinci niteliğe geçmek faydalıdır. Çingene müziği ikinci düzlemde topluluksal önem kazanarak, topluluğun fikirlerini, düş kırıklıklarını, beklentileri ve tepkiselliklerini ortaya dökme aracına dönüşüyor. Hatta siyasal anlamda önemli bir politik örgütlenme sergileyemeyen Çingenelerin, gayrı-resmi ideolojisinin dışavurum biçimi halini alıyor. Aşağıda bazı bilinen Çingene ezgileri ekseninde Çingene tepkiselliği irdelenecek ve metin sonlandırılacaktır.

Ele alınacak ilk ezgi, "Gırgiriye" isimli filmin ana müziği, "İlle De Roman Olsun"dur. Çok ünlü oyuncuların kamera karşısına geçtiği ve ilk film çok tutulduğundan seriye dönüştürülen, 2004 senesindeyse televizyona uyarlanıp, "Cennet Mahallesi" isimli diziyeye ilham kaynağı filmin (Vikipedi, 2018) ana ezgisi, şu dizelerden oluşmaktadır: "Kırmızıyı seveler/Birbirini överler/Romanlar böyledirler/Çalgısız yaşayamaz ölürler/İlle de Roman olsun/İster çamurdan olsun/O da Allah kuludur/Her kim olursa olsun/Düğün dernek ederler/Etsiz yemek yemezler/Romanlar böyledirler/Çalgısız yaşayamaz ölürler" (Şarkı.alternatifim.com, 2004).

Yukarıda alıntılanan ezgi kelimenin tam anlamıyla "naif Çingene manifestosu" niteliğindedir. Tıpkı ABD'de ırkçılığın doruk noktasına ulaştığı günlerde, zenci hareketinin başlattığı, "siyah güzeldir" direnişi gibi burada da Çingeneler, diğer insanlardan hiçbir farklılık taşımadıklarını (çünkü Allah'ın kuludurlar), toplumda ne denirse denilsin, iyi ve hoş insanlar olduklarını (ister çamurdan olsun öyledirler) anımsatıyorlar. Tüm yoksulluklarına karşın ince zevk-asil damak tadıyla donatıldıklarını (zira etsiz yemek yemezler) öne süren sözlerle, lafı Çingenelerin en bilinen özelliğine yani müzisyenliklerine dokunduran, "İlle De Roman Olsun", toplumlarına yönelik önyargılara karşı bir Çingene güzellemesi sunuyor. Ezgide ikide-birde diğerleri aleyhine konuşan-dedikodu yapan Çingene toplumunun, esasında birbirine ne derece sıkı bağlarla tutunduğunun (çünkü birbirini överler) altı çiziliyor.

"Pis Çingene"ye Karşı: "Bir Bakışı Var Dünyaya Bedel"

Çingene kökenli şarkıcı Kibariye tarafından yediden yetmişe tüm Türkiye'nin diline pelesenk edilen, "Tepecikli" şarkısı, Çingene kadınlarının güzelliğinden hareketle, Çingene kökenli yurttaşları yaralayan, "Pis Çingene" yakıştırmalarına meydan okuyan bir diğer, "sosyal-savunma (öz-savunma)" çığılığı niteliğindedir. Hemen her fırsatta itilip kakılan, gündelikçiliğe-temizliğe çağrıldıkları evlerde bile en ufak bir anlaşmazlıkta, "Haydi oradan pis

Çingene” şeklinde çağrılan Çingene kadınlarının, asilliği ve çarpıcılığı şarkının girişindeki, “Bir gülüşün var/Bu bana yeter/Bir bakışın var /Dünyaya bedel”, dizeleriyle alaşağı ediliyor. Tüm şarkı genelinde, “melekler meleği”, “çapkınlar çapkını” nitelemesiyle Çingene “karşı-hegemonik sızıntısı” (co-unter-hegemonic leak), güçlendiriliyor. Dizelerdeki karşı-hegemonik sızıntı, Çingene kadınlarının, “boyları-posları/kaşları gözleri” tek tek övülerek sürdürülüp derinleştiriliyor. Şarkıda cinsellik eğilimleri kırbaçlamaktan çok, naif bir hayranlık ifadesi seslendirilmeye çalışılıyor ki, söz konusu naiflik, Çingenelerin anlatıldığı tüm çalışmalarda kendisini yoğun biçimde hissettiriyor (Google.com, 2018). Çalışma ister Kibariye’nin “Tepecikli”si isterse Bizet’in “Carmen”i olsun, naif Çingene sanatsallığı-olumlaması baskınlıkla önde tutuluyor.

“Kara gözlü çingenem/Aşık oldum ben sana/Seni çok seviyorum/İnanmıyorsun sen bana”, Çingene güzellemesiyle bezenen bir diğer ezgidir. Burada ilginç olan husus, parçanın aynı zamanda bir “gaco oğlan” ile “Çingene kadın”ın karşılıklı hislerine-hatta kapışmasına dayanması, Çingenelerin kolaylıkla sarkıntıda bulunulabilen hafif kadınlar olmadıklarının vurgulanması. Şarkıda geçen, “Mandalları saklamam/Kaybolursa aramam/Ben bir Roman kızımı/Gacolaraya yaramam” çıkışı, çekici Çingene güzelinin tercih edilen değil, tercih eden konumunda olduğunu betimliyor. Çingeneyle ilişkiyi “kaldıramayacak” gacolaraysa, güzel Çingene kadının beğenisine mazhar olunamadığından, “çatlamak-patlamak” düşünüyor (Sezenaksu.net, 2019). Sezen Aksu gibi Türkiye’nin önde gelen bestecilerinden biri tarafından bestelenen bu şarkı, Çingene ezgilerinde, bireysel özellikler çerçevesinde yürütülen naif güzelleme ve/veya “varolma-tanınma” çabasının, Çingeneleri konu alan eserler kaleme alan diğer sanatçılarda da onandığını gösteriyor. Tüm bu şarkıların ortak özelliği, “pis-çirkin-itilip kakılan Çingene imgesinin” yerle bir edilip bunun yerine Çingeneler hakkındaki olumsuz yargıları temizlemeyi hedefleyen bireysel mesajların, anlaşılır basit bir kodlama sistemi gerisinden işlenebilmesidir. Zira hegemonya üretiminin yeniden üretildiği sivil toplum, o günün kaybedenlerinin de geleceğe dair umutlar taşımasına sebebiyet veren, tarihsel uğrağı sinesinde barındırır. Söylem-dil aracılığıyla öznenin biçimlendirildiği mücadele alanı olma özelliğini sürekli ayakta tutar:

Söylem dil ve iletişim pratiği olarak kabul adlandırılabilir. İnsanlar-arası günlük yaşam pratikleri ve birbirleriyle olan etkileşimleri iletişimsel etkinliklerle ortaya çıkar. Bu iletişimsel etkinlikler, toplumun kendini ifade ediş tarzına ve dolayısıyla söyleme dayanmaktadır. ...Söylem, taşıdığı bütün sembolleri ve kullandığı bütün ifade imkanlarını özneye dayatan niteliğiyle, öznenin neyi söyleyeceğine yahut söylemeyeceğine ilişkin adeta zihinsel/dilsel bir barikat inşa eder... ‘Olağan ilişkileri’ merkeze alan söylemsel kodlar, ‘normal’ olarak tanımlanmış grup ve kimlik aidiyetlerinin dışında kalanları farklı ve normalleşmesi gereken kesimler olarak tanımlar (Alp, 2016: 147).

Çingene Okulları ve Karma Okullar

Ne var ki süreç bu şekilde işlese de, Gramsci'de sürekli mücadele gerektiğren ve söylemin yapıbozumu paralelinde yürütülen hegemonyayı sağlayıp yeniden üretme işlevi, Althusser'in DİA ve DBA ilişkisinde de görülebileceği üzere, yöneticilerin ilelebet çıkarları doğrultusunda işlemez. Her ideoloji kendi karşıtıyla mutlaka birlikte ve savaşım halinde gelişeceğinden, Devletin İdeolojik Aygıtları toplumsal ilişkiler örüntüsüne yerleştikçe, karşı-saldırıları bünyesinde hissetmeye başlar (Zizek, 2013: 26-29). İdeoloji en son nirengi noktasında dışsallaşmayla kendisini açığa vurup, özdekselliğini parçalar. Bu parçalanma, yeniden tasnif ve dağılma süreci, farklı bir sınıf-grup-alt kültürün saldırısıyla bütünleşebilir ya da bütünleşmez. Soruna "okulların" işlevinin sorunsallaştırılmasıyla giren ve hegemonyanın bulunduğu yerde karşı-hegemonik sızmaların da kol gezdiğinden dem vuran Apple, şunları ifade etmektedir:

Buradan hareketle bir ideolojik aygıt olarak okullar, aynı zamanda ayrıntılı bir biçimde incelenmesi gereken, karşı-hegemonik sızıntı mekanlarıdır. ... okullar eşitsiz bir topluma uyum sağlayabilen ve buna hevesli olan öğrencileri pasif varlıklara dönüştüren açık ve örtülü bilginin karşı konulamaz bir şekilde öğretildiği yeniden üretim (hegemonik üretim) kurumlarından ibaret değildir (Aksoy ve Can, 2016: 71)

İşte tıpkı Aksoy ve Can'ın Apple'dan aktardıkları gibi hegemonya ile karşı-hegemonyanın karşı karşıya gelme, birbirlerine galebe çalma arzusunun hüküm sürdüğü Çingene okullarıyla karma okullar arasındaki en temel ilişki, Çingene kimliğinin üst-kültürce hem kuşatılma hem de Çingenelerin kuşatmayı yarma çabası olarak karma okulların, önplana çıkmasıdır. Çingene okullarında kendi kültürel değerleri çerçevesinde alt-kültürel koruma duvarlarına sahip olan Çingene gençliği, mahallenin dışında tamamıyla savunmasız, tepkisel hatta suça ve kavgaya yönelik bir ruh hali içerisinden yetişmesine karşın, karma okullarda diğerleriyle makası kapama, herhangi bir dalda uzmanlaşarak başarılı olma fırsatı kendisini hissettirir.

Karma okullar, üst-kültüre, üst-kültürel dizgenin silahları ya da en azından kabul edebileceği bir tınıyla cevap yetiştirilmesinin mümkün olabileceği (kamusal?/sivil?) mekanlardır. Bu halleriyle de karma okullar, Williams'ın kavramlarıyla ortak kültürden çok demokratik-karma kültürün, ortaklaşa biçimde üretilebileceği direniş odaklarıdır. Eğitim sürecinin fırsat olarak işlevsel kılınmasıyla artık, barışçıl yönelimlerle "kozu bölüşmek" de, üst-kültürün saldırısı karşısında ezilip mahallenin (Çingene mahallesi) gettosuna sinme de Çingene gençlerin elindedir.

İkinci Tepkisel Dalga: Çingene Red Müzikleri

Yukarıdaki tartışmadan Çingenelerin müzik dolayımıyla öne sürdükleri ikinci tepkisellik dalgasına geçilebilir. İlkinde olduğu gibi bireysel niteliklerin-olumlulukların parlatılarak, Çingenelerin tikel olumlu özellikleri vasıtasıyla tümelin önyargılarını naif savunma edasıyla karşılama girişimi, tarihe karışmıştır artık. Üst-kültürce onanan tüm davranış kalıplarıyla hoyratça dalga geçilen; toplumsal ahlak değerleri, değergamlık ilkesine cephe alınan, uyuşturucu, alkol, yasadışılığın yine elden geldiğince naif bir tonlamayla yüceltiildiği toplumsal Çingene sanatı, tümele (üst-kültürel dizge/sağgörü) karşı saldırgan olmasa da, yıkıcı-etkin bir karşı-saldırı dillendirir.

Bu bağlamda Çingene şarkı sözleri içerisinde kodlanan kelimeler, alt-gelir grubundaki tüm gençlerin bilinçaltına işlenerek, toplumsal anomi oluşturma riskini bünyesinde taşımaktadır. Bu noktada Pau Ayhan'ın eğlenceli melodisiyle sunulan, “Bonzai” şarkısı, örnek alınmayı hak eder niteliktedir. Şarkıda sıklıkla kullanılan “Bonzai” kelimesi, çingene gençlik üzerinde merak, istek oluşturmakta, daha da önemlisi “kodlama” sistemini harekete geçirmektedir. Şarkı boyunca tekrarlanan, “Elimde patladı bonzai/Zulalala zulalala bonzai/Yeşilova Çamdibi patlayı” şeklindeki nakarat kısmı, sadece Çingene gençliğinin değil modern hayat karşısında bocalayan, yoksunluk çeken alt-gelir gruplarındaki gençlerin tümüne, yalan ve aldatıcı da olsa dertlerinden bir süreliğine uzaklaşma şansı sunma iddiasını bünyesinde taşımaktadır (Netvideom.com).

Bilinçaltına yerleştirilen “bonzai”, bağımlılık yaratma oranı çok yüksek, ölümcül uyuşturucu maddeyken (Solmaz ve Okumuş, 2015: 349), şarkı bunu haksızlığa uğramış gençlerin kısa süreli kurtuluş ümidi olarak yapıbozumuna uğratarak yeniden yorumlamıştır. Maddeyi fütursuzca kullanabileceklerine dair, genç zihinlere yerleştirilen uyuşturucu; eğer beklenen rahatlatma etkisi yaparsa alt-gelir grubu mensubu yoksun gençler, sağlıklarını uyuşturucuya rehlin bırakmak pahasına, yoksunluk hissinden anlık uzaklaşma yaşayacaklardır.

Aksi takdirde bonzai kullanımının olumsuz çıktısı olan ruh sağlığını yitirme, hatta ölüm tehlikesi doğacaktır ki, bu sonuç da o gençleri, o güne dek nimetlerinden yoksun bırakan sistemle, kişinin kendi bedenini intihar silahı olarak kullandığı bir hesaplaşma anına kapı aralayacaktır.

Toplumsal Sağgörüye Notalarla Saldırmak

Aynı şarkıda göze çarpan, “şeker” “patlamak” “cigara” kelimeleri de incelemeye değerdir. Madde bağımlıları arasında bilinen yaygın argo söz dağarcığında, “şeker” kelimesi, bağımlılık yapması tek kullanımda bile mümkün olan uyuşturucu madde yani “extacy” yerine kullanılmaktadır (Fırat, 2012). Patlamak kelimesi, madde kullanımı sonrasında gelişen aşkın durumları, cigara kelimesi ise esrar, parça esrar, marihuana kelimelerini kapsamaktadır (Keyif

Verici Maddeler Argosu, 2005). Bu bağlamda aynı şarkıda geçen, “Yeşilova, Çamdibi patlayı/Abe kara seni kara ver şekeri/” sözleriyle, “Haydi bakalım çocuklar sağdan gidiyoruz, çevir cigarayı çevir” arka plan sesinde yoğun madde kodlaması mevcuttur.

Çingene ezgisinin içsel ideolojisini yorumlayan, psikolojik danışman Orhan Keskin şarkının sözleriyle ilgili:

Bazı durumlarda bilinçaltı büyük etki altında kalır ve insanları kendisine kodlanan durumlara yönelmesini sağlar. Bazı şarkılar özellikle bazı yerlerde çalınır ve insanların istenilen yöne kayması sağlanır. Eskiden bazı şarkılar, intihara sürükleyici şekildeydi. İşte bu şarkı da bilinçaltına işleyip, eğlenceli ve hızlı melodisiyle, gençleri bonzai kullanımına yönlendiriyor, özendiriyor. Şarkıdaki ‘Elimde patladı bonzai’, ‘zulala’, ‘ayık kal’ gibi sözler bulunuyor, bilinçaltına bonzaiyi adeta kazıyor. Şarkı merak ve ilgi uyandırıyor. Son bir ayda bile çok sayıda kişiyi öldürdüğü belirtilen son derece tehlikeli bu uyuşturucuyu akla getirip özendiren bir şarkının olması ve her yerde çalınması kabul edilebilir değil. Bonzai bedenleri zehirleyip esir alırken, şarkısı da zihinleri zehirliyor. Diğer etkenlerle elbette bu hapin kullanılmasında önemli ama müzikle yapılan bu yolda önemli bir etkiye sahip

diye tepki gösteriyor. Aynı zamanda İzmir Roman Derneği Başkanı Abdullah Cıstır da, “Bonzai şarkısını çalmamaları için yerel sanatçılara tavsiyelerde bulunacağız. Özendirici olmasın diye. İyi niyetle yapılan bir şarkı ama maksadını aşan bir sonuca kadar gitti. Ayrıca bu şarkının yasaklanması için pozisyonumuzu alacağız” diyor (Yıldırım, 2014).

Sonuç: Politik Eylemlilikten Siyasal-Kültürel Direniş

Madde bağımlılığı temasıyla hakim kitlesel kültüre direnç gösteren Çingene ezgileri, topluluk olarak Çingenelere dayatılan kalıplara karşı kaleme alınmış, “red türküleri” gibi gözükseler de, Çingenene başkaldırısının, öyle Grup Yorum-Ferhat Tunç-Grup Munzur’un eserleri gibi kökten politik içeriğe sahip olduğunu söylemek elbette zordur. Ancak geçmişte Çingene müziğinin ve Çingene eylemliliğinin radikal sol siyasal mücadele-sendikalist hareketin tarihinde bulmanın pekâlâ mümkün olduğuna inanan araştırmacılar da mevcuttur. Çingene kökenli tütün işçilerinin, Türk solunda ciddi bir direniş pratiği simgelediğini kaydeden Egemen Yılgür, o araştırmacılarından birisidir. Mihri Belli, Zihni Anadol, Nazım Hikmet gibi önde gelen sosyalist isimlerin (2016: 277–286) yazı-anılarında, Çingene tütün işçilerinden bahsedildiğini hatırlatan yazar, TKP’nin içerisinde toplumsal dışlanmışlığın panzehirini yakalayan Çingene kökenli emekçilerin, eşitlikçi tutumu sebebiyle sosyalist görüşleri sahiplendiklerini hatta bu fikir akımlarının faaliyetlerine edimli biçimde katıldıklarını vurguluyor (Yılgür, 2014: 4–7). 60’lı yıllardan itibaren Türk solunun Çingene geleneğinden koptuğundan şikayetçi olan Yılgür,

Çingenelerin bağrından çıkan “Troçki Mehmet,” gibi işçi önderlerinin yanı sıra, “A. Emin, A. İbrahim” adlı “maharetli” militanların da yetiştiğine dikkat çekiyor: “1960’lı yıllara kadar Türkiye sol hareketinin geleneksel aydın damarının dışındaki en önemli unsurlarından birisini” Çingene kökenlilerin oluşturduğuna parmak basan Yılıgür, Çingenelerin fedakarlığı karşısında kayıtsız kalamayan devrin sosyalist liderlerinin, Çingenelerden bahsederken, şu noktaların altını çizdiklerini sözlerine ekliyor:

Biz okumuşların ince hesapları yok onlarda. Bodoslama girmişler hayatın içine. Köklü bir geleneğin umut yüklü simgeleri olmuşlar. Azla yetinmesini biliyorlar. Konuşmalarındaki içtenlik, ağzı dolusu gülüşleri alabildiğine etkiliyor beni. Keşke onlar gibi kabullenebilseydim hayatı dediğim oluyor bazen (Yılıgür, 2014: 17).

Yılıgür’ün çalışmaları incelendiğinde, 1930-40’lı yıllarda politik eylemlilik gösteren Çingenelerin, 1950-60 döneminde siyasete azalan ilgisinin 1960 ihtilaliyle beraber iyice silikleştiği anlaşılıyor. 1970’li yılların sıcak çatışma atmosferinden uzak kalmayı yeğleyen Çingenelerin mevcut politik örgütsüzlükleri, bu grubun tepkiselliğini salt kültürel dizgede ortaya koymasına yol açıyor. İşin en acıklı kısmınıysa, ilk-orta yerli sosyalist örgütlenme döneminde, Türk çingenelerinin gösterdiği fedakarlığın, çoğu sol kökene yaslanan özgün müzik yorumcuları tarafından, Çingene müziğinden türetilen bir yapıyla ölümsüzleştirilememesi konusu oluşturuyor. Kimbilir, belki de Türk solunun sonradan kitleselleşen kuşaklarının, verilen ortak mücadeleye rağmen kendilerini tanıyıp, kaynaşmadaki isteksizliği, Türk Çingenelerinin ilgisini salt kültürel dizgeye kaydirmalarıyla sonuçlandırmıştır.

Çingene siyasallaşması konusu kapatılıp, tekrar sosyal içerikli Çingene ezgilerine dönüldüğünde, Pau’nun bir başka şarkısıyla karşılaşılıyor. Sanatçının, “Teşko” isimli şarkısında geçen, “Madem ‘şekerden’ daha tatlısın/Gül o zaman teşko/Herkes ‘patlasın” vurgusunda bağımlılık yaratan uyuşturucu vurgusu keskin şekilde bir kez daha dikkati çekmektedir. “Tiryaki” şarkısının sözlerindeyse, “Herkes baci baci olmuş torbacı” dizelerinde, hem uyuşturucunun hem de Çingene kökenli yurttaşlar arasında en sevilmeyen kesimi oluşturan torbacıların, normalleştirilmesi mesajına rastlanmaktadır.

Çingene/Roman müziğiyle ilgili olarak diğer yaygın şarkılarda da benzer tutuma rastlamak mümkün. Örneğin, “Hap Koydum– Ex Koydum” şarkısı yine madde vurgusu oldukça yüksek Çingene ezgilerindedir. Uyuşturucu madde bağımlılığının yanı sıra Çingene ezgilerinde, alkol vurgusu yapılan şarkıların sayısı da hayli fazladır. Bunlardan, “Kudur” şarkısında, “İç iç kudur”, “Kara Tavuk” şarkısında, “Karatavuk pişirdiler/Soframıza getirdiler/Çeribaşı kızlara/Rakı şarap içirdiler”, “Çek Tulumbayı” da, “Yapa yapa çalım-

ları/İçecek yine şarapları” dizelerinde, Çingenelere yöneltilen, “sarhoş-içkici”⁴ nitelmesiyle, alkol kullanımının normalleştirilmesi üzerinden hesaplaşmaktadır.

Kaynakça

- Akgül, B. (2013). “Türkiye Çingenerinin Politikleşmesi ve Örgütlenme Deneyimleri”, *Öneri* 9 (24).
- Aksoy, İ. ve Can, Ç. (2016). “Hegemonya ve Kaşı-Hegemonik Sızıntılar: Yeni Bir Kavramsallaştırma Denemesi”, *sosyalarastirmalar.org/index.php /isrj/article/view/86*, ET: 01.01.2019.
- Alp, H. (2016), “Çingenelere Yönelik Nefret Söyleminin Ekşi Sözükte Yeniden Üretilmesi”, *ilef.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/id_3_2_7.pdf*, ET: 02.01.2019.
- Aydın, Ş. (2015). "Roman Açılımında ‘Çingene’ Ayrılığı", [http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&KategoriID=24&ArticleID=1172477\(01.05.2015\)](http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&KategoriID=24&ArticleID=1172477(01.05.2015)).
- Biber, A. ve Turancı, E.. (2014). “Toplumsal Şeytan Üçgeni: İktidar, Hegemonya ve Propaganda”, *Akdeniz İletişim Dergisi*, 21.
- Carnoy, M. (2014). *Devlet ve Siyaset Teorisi*. Dipnot: Ankara.
- Çalışkan, M. A.. (2017). “Avrupa’nın En Sevilmeyen Halkı’ Çingener”, <https://www.stratejikortak.com/2017/10/avrupa-sevilmeyen-halk-cingener.html>, ET: 01.01.2019.
- Çelik, A. ve Şahin, E. (2012). “Ötekilerin Hiyerarşisinde Kültürel ve Sınıfsal Karşılaşmalar: Kürt Toplumunda Çingene Algısı ve Sosyal Dışlanma Pratikleri”, https://www.academia.edu/2558741/%C3%96tekilerin_Hiyerar%C5%9Fisinde_K%C3%BClt%C3%BCrel_ve_S%C4%B1n%C4%B1fsal_Kar%C5%9F%C4%B1la%C5%9Fmalar_K%C3%BCrt_Toplumunda_%C3%87in_gene_Alg%C4%B1s%C4%B1_ve_Sosyal_D%C4%B1%C5%9Flanma_Pratikleri_2012, ET: 10.12.2018.
- Çoban, S. (2012). “Gramsci Hegemonya ve Kapitalizm”, https://www.academia.edu/1250610/Gramsci_Hegemonya_ve_Kapitalizm, ET: 02.12.2018.
- Dural, A. B. ve Eseler, B. (2017). “Dezavantajlı Bir Grup Olarak Çingenerin Yerel Yönetim Mekanizmalarında Algılanırlık Durumu: Tekirdağ ve Bandırma Örneği”, *100. Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14.
- Dural, A. B. (2014). “Çingene Roman Kökenli Gençlerin Alt-Kültürleri Üzerinden Toplumla Bütünleşme Çabası: Sevginin Ritmi Projesi”, TÜBAP 2012–2014, Edirne.
- Dural, A. B. (2013a.) *Siyaset Biliminde Kuram-Yöntem-Güncel Yaklaşımlar*. Edirne: Paradigma Akademi.

⁴ Buradaki ezgiler bir kolaj olarak sunulduğundan, her şarkıya tek tek kaynak bağlacı gösterilmeyecektir. Arzu edenler, konuyla ilgili etraflıca bilgi edinmek için sanal alemdeki Roman şarkıları sitelerindeki sözleri irdeleyebilirler (yazarların notu).

- Dural, A. B. (2013b). *Çağdaş Siyasal İdeolojilerde Kuram-Yöntem-Güncel Yaklaşımlar*. Edirne: Paradigma Akademi.
- Dural, A. B. (2013c). "Social Project Against Othering", *IV. International Conference on European Studies: Social, Economic and Political Transition of the Balkans Proceedings Book*. Tiran: Epoka University.
- Gramsci, A. (2007). *Hapishane Defterleri*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Kolukırcık, S. (2009). *Dünden Bugüne Çingener: Kültür-Kimlik-Dil-Tarih*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Kyucuhhov, H. (2007). "Bulgar ve Türk Müslüman Romanların' Tarihi, Kültürü ve Dili". *Yeryüzünün Yabancıları: Çingener*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Lipsitz, G. (1988). "The Struggle For Hegemony", *The Journal of American History*, 75.
- Marsh, A. (2008). "Etnisite ve Kimlik: Çingenerin Kökeni". *Biz Buradayız: Türkiye'de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*. İstanbul: Mart Matbaacılık.
- Özkan, A. R. (2000). *Türkiye Çingeneri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Mezarcioğlu, A. (2013). "Bilinmeyen Çingene Gerçeği", <https://m.bianet.org/biamag/diger/151506-bilinmeyen-cingene-gercegi>, ET: 04.01.2019.
- Parlatır, İ. (2006). *Osmanlıca Türkçe Sözlük*. Ankara: Yargı Yayınları.
- Ringold, D. (2000). *Roma and the Transition in Central and Eastern Europe: Trends and Challenge*. Washington D.C.: The World Bank.
- Solmaz, A. ve Okumuş, M. (2015). "Yeni Bir Uyuşturucu Madde Olan Bonzai Haberlerinin İnternette Sunumu: www.milliyet.com.tr Örneği".
- Thomas, P. (2013). "Gramsci'de Diyalektik Hegemonya", *Felsefelogos*, 48.
- Uğurlu, Ö. ve Duru, B. (2011). "Kriz ve Kentsel Yerinden Edilme Sürecinde Çingener", *Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni*, 90.
- Yetiş, M. (2012). *'Hegemonya', Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Yetiş, M. (1994). "Antonio Gramsci ve İtalya'da Fabrika Konseyleri Dönemi: 1919-1920", *İki Dünya Savaşı Arasında Avrupa ve Balkanlar*. İstanbul: Aybay Yayınları.
- Yıldırım, T. (2014). "Bonzainin Şarkısı da Varmış", <http://www.milliyet.com.tr/bonzainin-sarkisi-da-varmis-gundem-1921278/>, ET: 06.12.2018.
- Yıldırım, E. (2016). *Roman Tütün İşçileri: Türkiye Sol Tarihinin Kayıp Sayfasına Sosyolojik Bir Bakış*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yıldırım, E. (2014). "Türkiye Solunun Unutulmuş Özneleri: Roman Türün İşçileri", https://www.researchgate.net/.../Egemen...Turkiye_Sol.../Roman-Tuetuen-Iscileri-Tuer., ET: 04.01.2019.
- Zizek, S. (2013). *İdeolojiyi Haritalamak*. Ankara: Dipnot Yayıncılık.
- 'Tepecikli'. (2016). https://www.google.com/search?client=firefox-b&ei=1wJGXK_IDpLasAe8gKoCA&q=kibariye+tepecikli+s%C3%B6zleri&oq=Tepecikli&gs_l=psy-ab.1.0.0i71l6.0.0..9966...0.0.0.0.0.....0.....gws-wiz.QFWWjYWobw4, ET: 02.01.2019.
- 'Keyif Verici Maddeler Argosu'. (2005). <http://faktory.blogcu.com/keyif-verici-maddeler-argosu/45488>, ET: 11.14.2019.

- 'Bonzai'. (2015). <http://netvideom.blogspot.com/2014/12/pau-ayhan-bonzai-sarks-sozleri.html>, ET: 07. 01. 2019.
- ___ (2011a), "Sevginin Ritmi Projesi 2010-2011 Etki Raporu", *TOG Bandırma* (TOG, Balıkesir).
- ___ (2011b), "Sevginin Ritmi Bandırma Dönemsel Yaz Projesi", *Sevginin Ritmi* (TOG, Balıkesir).
- ___ (2019), "Kara Gözlüm Çingenem Aşık Oldum Ben Sana", <https://www.sezenaksu.net/turkce-sarki-sozleri-dinle/kibariye/kara-gozlu-cingenem.html>, ET: 08.01.2019
- ___ (2004), "İlle De Roman Olsun", <https://sarki.alternatifim.com/sarkici/anonim/illederomanolsun>, ET: 02.01.2019.
- ___ (2018), "Gırgıriye", <https://tr.wikipedia.org/wiki/Gırgıriye>, ET: 10.10. 2018.